

סלביה פוגל־ביזאוי

הַתְּבַקְשִׁי אֶת כָּל אֲשֶׁר נָתַתָּ?

אופירה גראוויס קובלסקי. אישה עבריה, כל יאבד חלקך - נשים בימין הציוני חילוני בין יישוב למדינה. הוצאת אוניברסיטת בר־אילן, 2023, 186 עמודים.

ספרות ענפה עוסקת בקשר הדינמי בין לאומיות לפמיניזם, ובדרך שבה עיצבו נציגי הלאומיות את מאבקן ואת דרישותיהן של הנשים ששאפו לקדם את השוויון האזרחי של "המין השני". עם זאת, לצד ספרות זו קיימת עוד סוגה מחקרית, נדירה יחסית, המתמקדת במאבקן של נשים אשר התחברו לשחקנים פוליטיים פחות דומיננטיים, וניסו לקדם את השוויון המגדרי בכפוף לחזון הלאומי. על כן, ספרות זו מבקשת להכניס לפנתאון הלאומי את הנשים ואת בני־בריתן שנמחקו מהזיכרון הקולקטיבי, קרי מאותם "אתרי זיכרון" המארגנים את זיכרונות העבר של הקולקטיב במטרה ליצור את המשמעות הרצויה לעבר, להווה ולעתיד, כפי שבעלי הסמכות והכוח מגדירים זאת.

סוגות מחקריות אלה קיימות גם ביחס להיסטוריה של היישוב היהודי בפלשתינה-ארץ־ישראל ובהיסטוריה של מדינת ישראל במעבר מיישוב למדינה – זאת ביתר שאת משנות ה־70, אז חלחל הגל השני של הפמיניזם בישראל אל מוסדות האקדמיה וערער את מוסכמות ההיסטוריה הקנונית. כך נוצרה ספרות מחקרית ענפה אשר דנה בקשר בין תנועת העבודה, על כל תקופותיה ומרכיביה, לבין הפמיניזם, ובמאבקים, לרוב מוצלחים, שנהניגו מנהיגי הציונות הסוציאליסטית כדי לשלוט בעצמאותן המופגנת של חברותיהם הפמיניסטיות; כך גם נוצרה ספרות מחקרית ענפה המתארת את המאבק הפמיניסטי

ואת הצלחותיו בקידום זכויות אדם של נשים ביישוב היהודי, ואחר כך במדינת ישראל, למרות חומת הסירוב, אי־ההבנה והזלזול שבה נתקל. אולם מעט מאוד נכתב על נשות הימין הציוני שהשתייכו לצד הפחות דומיננטי מבחינה פוליטית, והודרו מהסיפור הציוני הן כשייכות לימין הן כנשים.

ספרה של אופירה גראוויס קובלסקי, **"אישה עבריה, בל יאבד חלקך" – נשים בימין הציוני חילוני בין יישוב למדינה**, שייך לסוגה השנייה. כפי שהמחברת מציינת כבר בעמודים הראשונים, ספרה משתלב במאבק הפוליטי של מפלגות הימין להקנות לנשים השייכות לאותו סקטור את מקומן הראוי בנרטיב הלאומי. יחד עם זאת, ספרה גם שואף להחזיר לקדמת הבמה את אותן נשים שבראש ובראשונה הניפו את דגל הלאומיות, אך לא ויתרו לגמרי על כינונה של "עברייא חדשה". על כן, החלק הראשון בכותרת ספרה החדשני והעשיר של אופירה גראוויס קובלסקי, **"אישה עבריה, בל יאבד חלקך"** – שנלקח מכרוז של תנועת החרות לקראת הבחירות לאספה המכוננת, דהיינו הכנסת הראשונה ב־1949 – אינו רק מחאה נגד מחיקת נשות הימין מהזיכרון הקולקטיבי, אלא גם מחאה על כך שעד היום קיימת התעלמות מהעבר ההרואי של נשות הימין ההיסטורי, לא רק בצד השמאלי של המפה, אלא גם בצידה הימני. לשון אחר, אופירה גראוויס קובלסקי מבקשת להצביע כי חרף כניסתו של הימין הציוני לפנתיאון הלאומי, בכל זאת נמחק סיפור פעילותן הפוליטית של נשות הימין בממסדים המפלגתיים בתקופת המנדט ובשנים הראשונות לקיום המדינה, ועדיין לא קיימת התייחסות לזהותן, למודעותן המגדרית ולדילמות המרכזיות שאיתן התמודדו. בהתאם לכך, ספרה בא למלא חלל זה, תוך השמעת קולן המגוון של נשות הימין הציוני.

נראה שנקודת מוצא זו מסבירה את רוחב היריעה ואת הניתוח השיטתי של הספר, שמופיעות בו סוגיות רבות, כגון:

- עמדתו העקבית של זאב ז'בוטינסקי לנושא מעמד האישה. ז'בוטינסקי תמך במאבק לזכות הבחירה לנשים במוסדות היישוב היהודי, אך לא הצטייר כאקטיבי במיוחד בנושא.
- תיאור ביוגרפי כללי של נשות הימין, תוך ציון רמת השכלתן הגבוהה, ותיאור לא פחות מעניין של נשים וגברים באצ"ל ובלח"י שרובם היו רווקים, בני 16 עד 25, ונשים היו 15% מחברי האצ"ל ו־19% מחברי הלח"י: "הקבוצה הגדולה ביותר של חברי הארגונים הייתה של עולים. ילידי הארץ היו את הקבוצה השנייה בגודלה. 27% מכלל חברי

המחתרת היו ספרדים [ילידי הארץ ועולים], ואחוז זה תאם את אחוז הספרדים מקרב האוכלוסייה היהודית בארץ. בתקופתו של מנחם בגין כמפקד האצ"ל חל שינוי בהרכב הדמוגרפי של חברי המחתרת ואחוז החברים שהיו ספרדים עלה" (עמ' 72).

- פעילותן של נשות הימין תוך התייחסות לעשייתן במחתרות של האצ"ל והלח"י; מסירותן לחבריהן ולמשפחות חבריהן שנעצרו, נכלאו ואף נידונו למוות, קרי למשפחות של עולי הגרדום, וכמובן תרומתן הנרחבת של נשות הימין בגיוס כספים ובתחום החינוך.

- תפקידם הבעייתי של מדורי הנשים בעיתוני הימין דאז, "הפֶּקֶר" ו"חרות", שלרוב התעלמו מתרומתן של נשות הימין ו"ראו] באישה מרכיב חשוב בבניית האומה כאם" (עמ' 148). אגב, כמעין קריצת עין לקוראים מופיע בכריכת הספר, יחד עם הכותרת, ציור של אם צעירה ומחייכת המחזיקה תינוק, גם הוא מחייך ומאושר, אולי כדי להזכיר לכול שלצד "תפקידן המרכזי" כאימהות מילאו נשות הימין עוד תפקידים למען האומה העברית. לצד כל אלה מוצגת גם התייחסות מעמיקה לדילמות שהתקיימו (ומתקיימות) בכל מסגרת פוליטית ששמה לה למטרה לקדם את מעמד הנשים בחברה: האם לעשות זאת במסגרת המפלגות, כפי שרצו אסתר רזיאל נאור, חברת מפקדת האצ"ל וחברת כנסת מטעם תנועת החרות, וכפי שדרשה בהמשך גאולה כהן, חברה בלח"י ובמפלגת חרות, ובהמשך חברת כנסת מטעם מפלגות הליכוד והתחיה? או האם רצוי לקדם את השוויון המגדרי במסגרת ארגון נשים, כפי שעשתה זאת בהצלחה שושנה פרסיץ, במסגרת "ארגון נשים ציוניות כלליות", שהיה לחלק ממפלגת הציונים הכלליים? או אולי קיים סיכוי טוב יותר לקדם סדר מגדרי שוויוני על בסיס מפלגת נשים, כפי שקידמה זאת רחל כהן-כגן, שנכנסה לכנסת הראשונה ברשימת ויצ"ו? תשובות לשאלות אלה מובאות לקוראים בהרחבה ועל בסיס ידע רב, לרוב על סמך חומרים ארכיוניים מגוונים ומרתקים.

פרט לכך לא נעדרים מהמחקר היסודי של גראוויס קובלסקי אותם המאבקים שהתקיימו בין המסגרות השונות שבאו לקדם נשים בתוך הימין הציוני, למשל בהתייחסותה למאבק העיקש והארוך בין ויצ"ו לבין נשות הציונות הכללית וארגונן, "נשים ציוניות כלליות". באותה רוח מצביעה החוקרת על המתח והקונפליקטים שיצרה התארגנות נשית נפרדת בתוך הימין הרביזיוניסטי, ובהמשך בתנועת החרות, דהיינו בזמן הקמת "ברית נשים לאומיות", אשר הפכה ל"ברית נשות חרות", כשנוסדה תנועת החרות וארגון הנשים הפך חלק ממנה.

חדשנותו העשירה של ספרה של גראוויס קובלסקי מעלה שאלות רבות, ובזה גם תרומתו.

אחת השאלות שעולה מקריאת הספר היא החיבור שהיה קיים עוד בתקופת היישוב בין יוצאי המזרח והעדות הספרדיות למפלגות הימין, ובעיקר החיבור שהתקיים בין התנועה הרביזיוניסטית, ובהמשך בין האצ"ל תחת פיקודו של מנחם בגין, לאותן קבוצות. אכן, ספרות לא מעטה נכתבה על החיבור הזה, אבל לאור העובדה שידע חדש ורחב הצטבר בנושא, תובנות חדשות לגבי מקומן של נשים ספרדיות-מזרחיות במושגים של היום יכולות להוסיף לטיעון המקובל, שלפיו הנשים הספרדיות שהצטרפו למחתרות עשו זאת כי "מעבר למחויבות האידיאולוגית הבסיסית, שהייתה העילה הראשונית להצטרפות, [הצטרפות זו] אפשרה לנשים לשנות את הסטטוס החברתי שלהן, פרצה את גבולות המגדר ונתנה להן חופש פעולה שלא היה מקובל בחברה המסורתית שממנה הגיעו רבות מהן" (עמ' 72).

כמו כן, נשאלת שאלה לגבי הביטוי "ימין ציוני חילוני". אכן, המושג חילוני הוא מושג שלא זכה ואף אינו זוכה להגדרה מוסכמת, לא בעולם ולא בחברה הישראלית משחר קיומה. אולם בכל זאת, אחד ההיבטים המוסכמים של החילוניות מתייחס לעובדה שמקור הסמכות לסדר החברתי או להתנהגות הפרט הוא אזרחי ולא דתי. לפי הגדרה זו, ז'בוטינסקי אכן היה חילוני, אם כי במשך השנים התחיל המנהיג הרביזיוניסטי לראות במסורת ישראל תרומה בעלת ערך לכינון הזהות הלאומית של העם בארצו. להבדיל מהמנהיג הנערץ, להרבה חברים בסקטור זה, בראש ובראשונה למנחם בגין, הייתה גישה שונה, והם ראו בדת ובלאומיות שני צדדים של אותו מטבע, קרי של הזהות הקולקטיבית. פרט לכך, גישה זו רק התחזקה אחרי השואה, ואף באה לידי ביטוי, בין היתר, בתמיכתה של מפלגת חרות בחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953, שהעביר לידי הממסד הדתי את הסמכות הבלעדית לנישואין וגירושין בישראל. יחד עם זאת, השאלה המרכזית העולה מספרה של גראוויס קובלסקי קשורה לתוכן החזון של נשות הימין לגבי המדינה העתידית בזמן הקמתה ואחריה. האוטופיה הפמיניסטית, כחלק מהעולם המודרני, קשורה הייתה להיווצרות של עולם חדש, שאמור היה לקום על יסוד החירות והשוויון, בשילוב כזה או אחר. האוטופיה הפמיניסטית ביישוב היהודי בארץ ישראל ניזונה אף היא מהשילוב הזה: אצל הסוציאליסטיות, החברה השוויונית אמורה הייתה להתבסס כ"מובן מאליו" על השוויון המגדרי החוקי, והמטרה העיקרית הייתה להשתלב "בעבודה העברית"; אצל הליברליות, הדמוקרטיות הליברליות היא זו שהייתה אמורה לקדם את השוויון המגדרי, ולכן ארגוניהן – בראש ובראשונה "התאחדות נשים

עבריות לשווי זכויות בארץ ישראל", אך גם "הסתדרות נשים עבריות", "ויצ"ו ו"הדסה" – הובילו את המאבקים לזכות הבחירה לנשים בקהילה היהודית עד אמצע שנות ה-20, לצד מאבקים נוספים בנושאים פרופסיונליים דוגמת הזכות להיות עורכת דין. מול אוטופיות מפורשות אלה לא ברור איזו חברה רצו נשות התנועה הרביזיוניסטית לקדם, לפני קום המדינה ואחריו. יתרה מזו, החיבור תחת הכותרת "נשות הימין" בין הליברליות שכמעט בכל מקום ובכל הקשר דיברו על חברה דמוקרטית, לבין הרביזיוניסטיות, נראה בעייתי ביותר, ולכל הפחות דורש הסבר מנומק.

לסיכום, הספר חשוב הודות למידע הרב שהוא מציג, ולשאלות העומק שהוא מעלה. על כן, מומלץ מאוד לא רק לקרוא אותו, אלא גם להמשיך בדרך שפתח כדי להבין לעומק את הנשים הליברליות ואת הנשים הרביזיוניסטיות, את חלומותיהן ואת חזונן.

פרופ' סלביה פוגל ביזאוי היא סוציולוגית פוליטית. מלמדת במכללה האקדמית ברמת גן, עורכת הסדרה "קיבוץ-מגדר" ביד טבנקין, המכון לחקר הקיבוץ.

דוא"ל: sylvia.f@iac.ac.il